

УДК 338.4:658.6

*М. Є. Рогоза,
д. е. н., професор,
завідувач кафедри економіки підприємства та економічної кібернетики
В. М. Столярчук,
к. т. н., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м.
Полтава*

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ РОЗВИТКУ ОБ'ЄКТІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

*M. Rogoza,
D. Econ. Sciences, Professor,
The Head of the Enterprise Economy and Economic Cybernetics Chair
V. Stolyarchuk,
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Hotel,
Restaurant and Resort Business Chair
Higher Educational Institution of Ukoopspilka 'Poltava University of Economics and Trade', Poltava*

AN ANALYZIS OF THE APPROACHES TO MAKING A DECISION TO THE SERVICE SECTOR OBJECTIVES DEVELOPING

Метою статті є проведення аналізу теоретико-методологічного підґрунтя методів і моделей пошуку ефективних управлінських рішень, які базуються на еволюційному підході, для з'ясування можливості їх прикладного застосування при прогнозуванні раціонального розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування. Розглянуто концептуальні положення прийняття рішень щодо розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування на основі еволюційного підходу. Проаналізовано основний методичний інструментарій. Виявлено недостатнє його застосування щодо пошуку ефективних управлінських рішень. З'ясовано здатність еволюційного підходу забезпечувати прогресуючий розвиток, що не завжди забезпечує раціональність рішень стосовно розвитку в сучасних умовах певних вітчизняних об'єктів сфери обслуговування. Запропоновано при розробці нових методів прийняття рішень враховувати можливість забезпечення реалізації кардинальних різких змін та прискореного розвитку нетрадиційним індивідуальним шляхом.

The article is an analysis of the theoretical-methodological background of methods and models to making the effective management decisions that are based on the evolution approach, to explicate of an opportunity to the applied use when rationally developing the service sector objectives. The conceptual thesis of decision making in developing the domestic service sector objectives were considered. Main methodological tools have been analyzed. They inadequate use in making the effective management decisions has been revealed. The ability of evolution approach to provide for the progress developing has been clarified that does not always provide the decision making rationalizing for developing of some domestic service sector objectives in the modern conditions. It is proposed to

consider the possibility of realizing of the fundamental drastic change and the rapid developing by the untraditional individual way.

Ключові слова: *еволюційний підхід, еволюційні методи та моделі, розвиток, управлінські рішення, об'єкти сфери обслуговування.*

Keywords: *evolution points of view, evolution methods and models, developing, management decisions, service sector objectives.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Сучасні соціально-економічні та політичні проблеми змушують активізувати пошук шляхів забезпечення раціонального розвитку вітчизняної економіки. Вагома частка в складі сучасної економіки належить сфері послуг [1-3]. При цьому вітчизняні об'єкти сфери обслуговування характеризуються значним відставанням у розвитку від світових лідерів, що обумовлено низкою як внутрішніх, так і зовнішніх чинників [1-3]. Посилена конкуренція змушує практиків реалізовувати дедалі складніші шляхи їх раціонального розвитку.

У сучасних динамічних умовах, які супроводжуються різкими й часто непередбачуваними переминами, застосування традиційного методичного інструментарію не забезпечує бажаної ефективності прийнятих управлінських рішень. Тому науковці дедалі більше наголошують на необхідності його модернізації та доцільності врахування принципово нових підходів до управління розвитком вітчизняних об'єктів економіки [4-6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно прогноз розвитку об'єкту виконується на основі певної кількості інформації щодо його стану в сучасному (чи минулому). Як зазначають С. О. Субботін, А. О. Олійник, О. О. Олійник [7, с.11], на сьогодні проблеми побудови моделей залежностей за точковими даними не існує. Для їх отримання можна застосовувати кілька підходів як традиційні, так і нові. При цьому науковці дедалі більше віддають перевагу новим методам. Оскільки традиційні мають значну кількість недоліків і не забезпечують належної ефективності рішень щодо розвитку об'єкту в сучасних умовах [7-10]. Так, В.В. Вітлінський відмічає широке застосування в прикладних проблемах і предметних областях класичного математичного інструментарію дослідження операцій прийняття рішень [8, с.102]. Як зазначають В. А. Баженов, Т. Л. Кацадзе, А. О. Олійник, О.О. Олійник, С. О. Субботін, В.Н. Сулейманов, традиційні методи багатомірної оптимізації (у тому числі й ті, які використовуються в задачах економічного обґрунтування) є методами локального пошуку [7-10]. Їх ефективність у значній мірі залежить від вибору початкової точки пошуку. Як недолік відмічається також здатність цих методів накладати додаткові обмеження на властивості цільової функції [7, с.98].

С. О. Субботін, А. О. Олійник, О. О. Олійник, детально досліджуючи нейро-нечіткі мережі, разом із перевагами їх використання відмічають і низку недоліків [7, с.11-12]. Вони роблять висновок про вищу ефективність застосування неітеративних і стохастичних (еволюційних і мультиагентних) методів синтезу нечіткологічних і нейромережних моделей [7, с.12].

Науковці зазначають, що високої ефективності при прийнятті управлінських рішень за сучасних складних умов середовища можна досягти застосовуючи еволюційний підхід [4, 5, 9]. Він сформувався на стику різних наукових напрямів і передбачає використання методів теоретико-математичної біологічної аналогії. Еволюційний підхід набув на сьогодні широкого практичного використання при моделюванні процесів управління підприємством, прийнятті оптимальних рішень стосовно його розвитку. Це обумовлено високою ефективністю його застосування у методології конструювання соціально-економічних систем [5, с. 294]. Базовий інструментарій еволюційного пошуку становлять популяційні методи й моделі оптимізації, генетичні методи та генетичне програмування, еволюційні стратегії та еволюційне програмування [4, 5, 7, 9]. Їх розглядають і використовують як окремо, так і у взаємозв'язку між собою та іншими методами прийняття рішень, що породжує на сьогодні значну кількість нових різновидів.

Різноманітні теоретично-прикладні аспекти проблеми використання еволюційного підходу в методах прийняття управлінських рішень досліджували як вітчизняні, так і закордонні науковці В.А. Баженов, Р.В. Белоус, В.В. Вітлінський, Далайін Бадер Омар Ахмад, В. Дзелендзяк, В.І. Доненко, В.І. Дубровін, Г.Ф. Іванченко, С. Ісаєв, Т.Л. Кацадзе, Р.М. Лепа, С. Люк, М. Пілінський, С.Д. Погорелий, В.М. Погорельцев, Д.О. Приходько Д. Рутковська, Л. Рутковський, В.І. Скіцко, С.О. Субботін, В.Н. Сулейманов, А. О. Олійник, О. О. Олійник, В. Одинокий, Д. Холланд, Є.Н. Федорченко та інші [4-9]. Проте, незважаючи на значні їх досягнення в дослідженнях, ще ціла низка питань стосовно прийняття раціональних рішень залишається невизначеною [4-11]. Сучасні складні умови функціонування лише додатково посилюють вагомість ефективного використання методів і моделей пошуку оптимальних управлінських рішень щодо раціонального розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проведення аналізу теоретико-методологічного підґрунтя методів і моделей пошуку ефективних управлінських рішень, які базуються на еволюційному підході, для з'ясування можливості їх прикладного застосування при прогнозуванні раціонального розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Прийняття управлінського рішення щодо вибору ефективного шляху розвитку об'єкту зазвичай розглядають як задачу пошуку оптимального (чи прийняттого) рішення в багатофакторному просторі станів. Для її вирішення на сьогодні пропонується значна кількість методів, кожен із яких характеризується своїми перевагами та недоліками. Саме їх і враховують для забезпечення вищої ефективності прийнятого рішення щодо розвитку об'єкту. Зважаючи на тенденції сучасного розвитку, необхідно при розв'язанні подібних задач приділяти увагу також специфічним характеристикам самих об'єктів (зокрема, вітчизняних об'єктів сфери обслуговування) та стратегічним цілям їх розвитку. Адже, як показав досвід, «просте копіювання іноземних стратегій поведінки, чи, навіть, доопрацювання і пристосування до вітчизняних умов не завжди призводять до бажаних результатів. Проблематика трансформаційних процесів, що відбуваються в українській економіці, вимагає власного наукового розв'язання сучасних економічних завдань» [12, с.106]. Пов'язано це, в першу чергу, зі специфічними особливостями середовища вітчизняної економіки, що не завжди відповідають теоретичній базі менеджменту, яка ґрунтується на досвіді управління в інших умовах. Отже, виходячи з вищезазначеного, вважаємо за необхідне не лише приймати до уваги переваги та недоліки певних методів вирішення проблем, а й критично оцінювання ефективність застосування методичного інструментарію в певних умовах функціонування об'єктів сфери обслуговування. Таким чином, для вирішення поставленої мети, розглянемо послідовно зазначені аспекти.

Насамперед з'ясуємо особливості існуючих методів і проаналізуємо їх методологічне підґрунтя. Основні принципи роботи еволюційних методів і моделей базуються на узагальненні та імітації в штучних системах властивостей живої природи: спадкоємності життєвоважливих властивостей, природньому відборі, пристосованості до змінних умов середовища [4; 7; 10]. Тому серед переваг цих методів виділяють не лише здатність до скорочення переборів при вирішенні складних задач, а й спроможність легко адаптуватися [4, с. 16], що важливо при вирішенні соціально-економічних завдань розвитку об'єктів. Вони з успіхом застосовуються при вирішенні екстремальних задач, відборі вхідних даних, у ігрових стратегіях, нелінійній фільтрації, штучних нейронних мережах тощо [4, с. 16]. На сьогодні існує значна кількість типів методів, які ґрунтуються на еволюційному підході, розробляються різноманітні їх варіаційні поєднання із традиційними методами [4, 5, 8-10].

Науковці відмічають доцільність практичного застосування генетичних методів для вирішення оптимізаційних задач [4, 8-10]. Вони, у поєднанні з комп'ютерними методами моделювання, реалізують у штучних системах узагальнені природні генетичні процеси шляхом імітації різноманітних властивостей живої природи [4, с. 15; 8, с. 114]. На сьогодні це масивний клас методів, які є різноманітними й, навіть, досить відмінними.

Генетичний алгоритм із успіхом використовується для вирішення широкого кола прикладних задач і, іноді, є єдиним можливим методом рішення [4, с. 16; 7, с.100]. Серед його переваг виділяють простоту та прозорість реалізації, кодування та декодування інформації; адаптивність параметрів пошуку до особливостей вирішуваної задачі; знижену ймовірність зациклювання процесу пошуку в локальному оптимумі [9, с. 59; 7 с.100]; можливість розгляду різноманітних, часто нетипових рішень задачі [9, с. 59]; реалізацію у випадках, коли є складним використання класичних методів оптимізації [8, с.115]. Генетичні методи застосовуються до широкого класу функцій і навіть таких, які не мають аналітичного опису [7, с. 100]. Зазначені переваги методів указують на актуальність їх застосування для обґрунтування рішень стосовно розвитку сучасних об'єктів сфери обслуговування. Разом із цим, відмічаються й певні недоліки використання генетичних методів, на які доцільно звертати увагу при вирішенні практичних задач [7, с.100; 9, с. 60]. На думку науковців, модель еволюційного розвитку, яка реалізована в генетичному алгоритмі, досить надмірно спрощена, порівняно з її природним аналогом [4, с. 16]. Як недолік зазначаються також «штучність» селекції [4, с. 17]. Яка, навіть, незважаючи на застосування різних способів її досягнення, не забезпечує бажаних результатів. При цьому вони підкреслюють вагомий вплив на природні аналоги чинників зовнішнього середовища (зокрема, взаємодія з іншими особинами та іншими видами, склад популяцій, наявність «хижаків» тощо). Вони можуть як сприяти розвитку, так і завадити йому. Зазначені невідповідності природним аналогам призводить до певних відхилень від реальних ситуацій і, в результаті, до недостатньої ефективності прийнятих рішень. Все ж, незважаючи на це, генетичні алгоритми з успіхом застосовують при вирішенні широкого кола прикладних задач і науковці продовжують активно працювати над удосконаленням цієї групи методів [4, 7- 9].

Як один із шляхів вирішення зазначених проблем науковці вбачають у застосуванні генетичного оператора рефлексивності – «здатності особини набувати певні властивості в результаті дії іншої особини, зокрема, з метою підвищення її пристосованості» [4, с. 22]. Розглядаються можливість використання особин чотирьох порядків – рівнів рефлексивності, які забезпечують вплив різної «сили» [4, с. 24]. Як переваги застосування запропонованого методу автори відмічають можливість вирішення багатокритеріальних задач, коли для одних потенційних рішень певні критерії набувають найкращого рішення, а для других – інші, й вони не перетинаються [4, с. 23]. Разом із цим, відмічається, що в результаті застосування генетичного оператора рефлексивності «особина розвиває власні властивості чи набуває деякі нові, для неї властивості, характерні іншій особині» - відбувається рефлексивність однієї особини на іншу в результаті її дії [4, с. 22]. Ймовірно, що цей підхід можна застосовувати при вирішенні задач оптимізації розвитку в сучасних умовах загостреної конкуренції. Проте, така характерна особливість оператора може й обмежувати сферу його застосування для вирішення прикладних завдань стосовно розвитку об'єктів. Оскільки обумовлює необхідність наявності та взаємодії кількох особин – об'єктів.

Необхідно ретельно враховувати відповідність практичного застосування подібних методів до типу оптимізаційної задачі, оскільки низка об'єктів прагне реалізувати стратегії розвитку своїм індивідуальним шляхом,

які б забезпечили їм «монопольні» позиції лідера на ринку й така тенденція зростає. Вітчизняні науковці та практики дедалі більше наголошують на необхідності прискореного розвитку України. Зазначається вкрай важлива розробка та реалізація національної стратегії «економічного прориву», «українського прориву», «українського економічного дива», яка має забезпечити випереджальне зростання [6, с. 35]. При цьому підкреслюється необхідність подолання критичних відставань у «історично короткі терміни», «більш активну мобілізацію нових чинників економічного зростання». Ю.В. Полунев зазначає, що хоча й на конкурентоспроможність країни впливає низка чинників, її основу становлять «конкурентоспроможні у міжнародному контексті національні підприємства» [6, с. 35]. Отже, вкрай важливо приділяти увагу відповідному до сучасних реалій розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування. За зазначених умов важливим першочерговим завданням для вітчизняних об'єктів сфери обслуговування є застосування методичного інструментарію здатного забезпечити саме кардинальні якісно нові зміни в розвитку.

Аналізуючи вище зазначені методи, можна відмітити, що вони здебільшого спрямовані на пошук певного оптимального рішення задачі. Проте, таке рішення не завжди буде раціональним у реальних умовах функціонування об'єктів сфери обслуговування. Так, Н.М. Краус робить висновок, що результати технічного прогресу для фірм є неоднозначними, оскільки важко передбачити хто виграє від інновації [13, с. 28]. Науковці пояснюють це тим, що фірми-новатори обтяжені великими витратами. Фірми-імітатори, навпаки, позбавлені таких витрат, тому нерідко опиняються у вигазі. Також у разі «провалу» невдалих інновацій переможцями в конкурентній боротьбі стають фірми-консерватори [13, с. 28]. Таким чином оптимальне рішення певної ситуаційної задачі не завжди може бути раціональним для об'єкту з урахуванням реальних умов його функціонування. Оскільки подібні ситуації можуть виникати досить часто, практикам необхідно ретельно враховувати не лише методично-математичний аспект їх вирішення, а й зазначені чинники. Адже, певні невідповідності можуть призвести до прийняття недостатньо ефективних управлінських рішень.

Таким чином, виникає необхідність застосування різнопланового методичного інструментарію, який забезпечить різні варіанти розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування.

Велику групу, що базується на еволюційному підході, становлять методи та моделі, які реалізують популяційний спосіб відтворення [4; 7]. Вони відзначаються ефективністю при вирішенні багатомірних, багатоекстремальних задач. Їх доцільно застосовувати у випадках, коли перемінні задані дискретно чи цільова функція оптимізаційної задачі задана неявно [4, с. 14-15]. Існує ціла низка різновидів популяційних методів і моделей та їх варіаційних поєднань із іншими підходами [4; 7].

Як напрям сучасного вдосконалення еволюційних методів науковці вбачають у застосуванні коеволюційного явища [4, с. 18]. Проте, цей підхід також має низку своїх недоліків. Із метою їх усунення пропонується виокремлювати різні пристосованості: зовнішню та внутрішню (абсолютну та відносну). Вивчається можливість використання методів кооперативної коеволюції із різною кількістю популяцій і цільових функцій (однією, двома, N-кількістю). Існує кілька підходів до розгляду конкуруючих коеволюцій (які відрізняються сферою чи стратегією пошуку, взаємодією двох популяцій за схемою «хазяїн-паразит» тощо). Проте, кожен із запропонованих варіантів поряд із певними перевагами має і свої недоліки, які не забезпечують у достатній мірі можливості вирішити зазначені проблеми й отримувати прийнятні рішення.

Різноманітне застосування еволюційного підходу та його трансформованих варіацій обумовило появу та широке використання моделі Лотки-Вольтера («хижак-жертва») [5; 14; 15]. Серед її переваг відмічається здатність добре ілюструвати зміни станів економічних систем, забезпечувати можливість комплексного дослідження динаміки економічних процесів і прогнозувати поведінку основних параметрів моделі, здійснювати моделювання подальшого розвитку взаємопов'язаних економічних об'єктів і явищ. Розглядається можливість опису за допомогою моделі «хижак-жертва» розвитку економічних систем, що дозволить визначити їх врівноваженість у перспективі та забезпечити здатність, маніпулюючи управляючими коефіцієнтами, переводити систему з одного динамічного стану в інший [15, с.110].

Удосконалюючи модель чисельності популяцій в біології («хижак-жертва»), Г. Ф. Іванченко, Далайін Бадер Омар Ахмад запропонували математичну модель динаміки конкуренції [5, с. 294]. Базується вона на врахуванні балансу сумарної чисельності популяцій, обмеженої ресурсами. Розробники передбачають, що «конкурують популяції, які споживають ресурси з обмеженого джерела та поставляють на ринок однотипну продукцію» (як таку автори розглядають молокопродукти). Аналізуючи запропонований підхід, у першу чергу, слід звернути увагу, що при формулюванні задачі як умови досягнення мети визначено чинник «обмеженого джерела ресурсів». На сучасному етапі розвитку людства проблема ресурсів є досить актуальною. Проте, уже нині науковці відмічають, що втрачена залежність від ресурсів, які виснажуються, оскільки проявляється новий фактор економічного зростання – знання [13, с. 32]. Існує значна кількість напрацювань стосовно можливості вирішення ресурсної проблеми [13, с. 453]. Отже, якщо цей основоположний чинник для запропонованої моделі буде, хоча б частково мінятися, змінюватиметься й саме формулювання задачі. Сучасний ринок характеризується досить широким різноманіттям видового асортименту продукції, який стрімко змінюється. Тому й інша базова складова – однотипність продукції також викликає сумніви. У досліджуваній моделі, науковці розглядають результати роботи системи прогнозування синергетичного ефекту злиття та поглинання. Удосконалюючи метод, вони пропонують систему диференціальних рівнянь логістичної динамічної моделі чотирьох взаємодіючих популяцій у мережі трофічних відносин на прикладі мережі підприємств молочної промисловості. Вона враховує еволюційну динаміку популяцій, дві з яких – це популяції «продуцент» і «сировина» [5, с.295]. Досліджуючи можливість практичного застосування методу, слід проаналізувати сучасний ринок харчової продукції.

Віддзеркалюючи розвиток сучасного суспільства, він також характеризується тенденцією до кардинальних змін. Галузеві науки активно розвиваються, інтегруючи досягнення споріднених наукових сфер. Це обумовило появу молекулярної кулінарії, широке впровадження нанотехнологій тощо. У результаті практичного застосування наукових досягнень уже кілька десятиліть виробляється штучна ікра (способом сферофікації), науковці пропонують технології штучного м'яса. Подібні приклади засвідчують корінні зміни традиційних технологічних укладів і вони дедалі прискорюються й розширюються. За умови прояву вище розглянутої ситуації базових технологічних змін, популяції, на яких ґрунтується запропонований метод, можуть не лише різко змінюватися, а й зникати (тобто при використанні сировини штучного походження популяція виробників молока може взагалі зникнути з цієї системи, аналогічно як при сучасному виробництві штучної ікри зникла потреба в виробниках риби). У результаті логістична модель буде втрачати відповідність реальним умовам. У такому випадку методика потребуватиме суттєвого коригування та врахування ситуаційних умов її застосування.

У своїх дослідженнях науковці роблять висновок, що більша частина часу діяльності популяцій підприємств описується як певний стійкий стан складників, хоча їх розвиток відбувається стрибкоподібно. Такий стан популяцій вони визначають як еволюційний розвиток [5, с. 298]. Виникає питання наскільки зазначені зміни будуть кардинальними чи це лише прояв прогресу в ході еволюції. Передбачається, що запропонована варіація методу забезпечуватиме здатність проводити «фазовий і біфуркаційний аналіз можливих динамічних режимів еволюції популяцій, визначити механізми впливу зовнішнього середовища та внутрішньої структури системи, виявити закономірності та межі стійкості процесів М. & А.» (Mergers & Acquisitions) [5, с. 294].

Аналізуючи використання низки варіаційних методів, що ґрунтуються на застосуванні моделі Лотки-Вольтера [5; 14; 15], можна зробити висновок, що для об'єктів сфери обслуговування цей підхід добре себе зарекомендує при розв'язанні певних конкурентних задач чи вирішенні управлінських завдань у таких ситуаціях як злиття, поглинання підприємств тощо. За сучасних умов глобалізації та інтеграції вітчизняні об'єкти сфери обслуговування здебільшого й потрапляють саме в подібні ситуації. Тому розглянутий підхід може мати широке практичне застосування, хоча раціональність прийнятих рішень буде залежати від ситуаційних обставин.

Вивчаючи інші аспекти практичного використання моделі «хижак-жертва», А.М. Маценко пропонує базуватися на міркуванні, що отримання прибутку та витрат не співпадає у часі. Автор зазначає, що така нелінійна циклічність буде викликана простими психологічними мотивами поведінки людей [15, с. 108]. Для вирішення проблеми запропонована система диференціальних рівнянь, у результаті числового рішення якої може бути замкнута фазова траєкторія при відсутності конкуренції за ресурси [15, с. 109]. Як рішення системи розглядається «розрив замкнутого кола Парето, коли потік ресурсів буде розподілений так, що будь-який наступний їх перерозподіл вже не зможе покращити благоустрою однієї людини, не погіршивши благоустрою іншої людини». Стосовно цієї ситуації також виникає низка питань щодо відповідності її реальним умовам реалізації, зокрема, наскільки врахована властивість взаємозамінності потреб людини, функція корисності тощо. Досліджуючи модель, і сам автор указує на її недоліки: узагальнений характер і не врахування багатьох деталей [15, с. 109].

Проведений аналіз показав, що, незважаючи на широке практичне застосування моделі «хижак-жертва», відмічається низка її недоліків [5; 14; 15]. Так, науковці розглядають невідповідність реальним умовам [14, с. 6]. На їх думку, це обумовлено тим, що економічні системи не є ізольованими. Зазначений аргумент є досить вагомим і потребує ретельного зважування раціональності прийнятого рішення. Пропонується декілька різнотипних варіантів удосконалення розглянутого методу, проте вони не дають можливості остаточного вирішення проблеми [5, 14; 15].

Аналіз інформаційних джерел показав, що при розробці методичного апарату, науковці надають певні рекомендації щодо вибору пошукового методу при вирішенні практичних задач [7, с.100]. При цьому вони зазначають, що вибір методу оптимізації обумовлюється типом оптимізаційної задачі, яку необхідно розв'язати [7, с. 98]. Проте, наводяться рекомендації, які стосуються можливостей врахування особливостей самих методів і які реалізуються методами комп'ютерного програмування, а типи задач досліджують значно менше. Автори не приділяють належної уваги розгляду конкретних практичних ситуацій, зокрема, не проводилися детальні дослідження можливості використання еволюційних методів і моделей для розв'язання проблем розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування. Ймовірно, це обумовлено певною універсальністю методів, зокрема, можливістю застосування до широкого кола задач без суттєвих змін структури методу, відсутністю необхідності в специфічних знаннях про вирішувану задачу, здатністю до адаптації тощо [7 с.100; 9, с. 59].

Визначення того, в якому саме напрямі об'єкт має розвиватися, яку довгострокову позицію на ринку передбачається зайняти в результаті розвитку зазвичай є індивідуальним. Управління розвитком об'єкту потребує врахування практичної складової, його специфічних галузевих особливостей.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Проведений аналіз показав, що застосування еволюційного підходу в методах і моделях пошуку оптимального управлінського рішення має як сильні, так і слабкі сторони. Розглянуті різнотипні методи та моделі мають широке практичне застосування й науковці активно працюють над їх удосконаленням для забезпечення прийняття адекватних обґрунтованих рішень. Проте, використання досліджуваного методичного інструментарію в управлінні об'єктами сфери обслуговування практично не висвітлено, що обумовлено певною універсальністю його застосування у різних сферах.

Результати проведеного аналізу указали на можливість і необхідність застосування для вирішенні практичних завдань ефективного розвитку об'єктів сфери обслуговування методів і моделей, які базуються на еволюційному підході. Проте, вони потребують детального прикладного вивчення з урахуванням галузевої

специфіки. При цьому необхідно враховувати не лише математичний аспект реалізації, а й усвідомлювати проблемну ситуацію, стратегічні завдання і умови розвитку об'єкта. Доцільно постійно проводити моніторинг і враховувати відповідні зміни середовища. Недотримання цього правила може зумовлювати прийняття недостатньо раціональних управлінських рішень щодо розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування у нинішніх умовах. Досліджуваний інструментарій може використовуватися для вирішення низки завдань стосовно розвитку об'єктів у складному сучасному середовищі, зокрема при процесах злиття та поглинання, інтеграції тощо. Разом із цим, проведений аналіз показав, що існуючі методи та моделі прийняття оптимальних управлінських рішень здебільшого базуються на підході поступового еволюційного розвитку, який здатен забезпечити прогрес, а не різкі, кардинально нові зміни.

Невідповідне використання і неналежна забезпеченість методичним інструментарієм породжує проблеми низької конкурентоспроможності вітчизняних об'єктів сфери обслуговування, їх злиття та поглинання більш сильними конкурентами. Проведені дослідження дали підстави зробити висновок, що при удосконаленні та розробці методів і моделей прийняття управлінських рішень щодо розвитку вітчизняних об'єктів сфери обслуговування із застосуванням еволюційного підходу слід враховувати:

- різкі кардинальні зміни техніко-економічних укладів сучасної цивілізації;
- інтеграцію та глобалізацію різноманітних сфер життєдіяльності сучасної людини;
- прикладне застосування безпосередньо до об'єктів сфери обслуговування із урахуванням їх специфічних галузевих особливостей, відмінних від інших об'єктів економіки (зокрема, першого та другого її секторів);
- здатність реалізувати стратегію конкурентоспроможного розвитку об'єкту з урахуванням реальних умов його функціонування в складі вітчизняної економіки.

Складність і невизначеність процесів розвитку сучасних соціально-економічних систем обумовлює необхідність удосконалення методологічного підґрунтя, на якому базується методичний інструментарій прийняття рішень щодо раціонального розвитку окремих об'єктів. Виникає потреба в застосуванні різнотипних підходів, методів і моделей до розв'язання завдань. Лише їх різносторонній розгляд із використанням методології, яка базується на інтеграційному взаємодоповнюючому поєднанні досягнень сучасних наук забезпечить можливість раціонального розвитку об'єктів. У зв'язку з цим, проблема використання адекватних методів і моделей прийняття рішень не втрачає своєї актуальності. Вирішення цього завдання набуває нагального значення для вітчизняних об'єктів сфери обслуговування, що є перспективою наших подальших досліджень.

Література.

1. Софійчук К.К. Підвищення туристичної привабливості України / Економічна наука / К.К. Софійчук // Економіка та держава. – № 10. – 2017. – с. 63-66.
2. Петухова О.М. Розвиток інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості (проблеми і перспективи) : дис. д-ра. екон. наук : 08.00.04 / Ольга Михайлівна Петухова; Нац. ун-т харч. технологій. – Київ, 2012.– 412 с.
3. Пугачевська К.Й. Сфера послуг в Україні: особливості розвитку та стратегічні перспективи / К.Й. Пугачевська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Одеса: МГУ, 2016. – Випуск 18 : Економіка і менеджмент. – С. 52-55.
4. Рефлексивные процессы в управление в экономике: концепции, модели, прикладные аспекты: моногр. / Р.Н. Лепа, С.Н. Шкарлет и др.; под ред. Р.Н. Лепы / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк: АПЕКС, 2013. – 272 с.
5. Иванченко Г. Ф., Далайін Бадер Омар Ахмад Синергетична когерентність біфуркаційних еволюційних процесів злиття та поглинання підприємств / Г. Ф. Иванченко, Далайін Бадер Омар Ахмад // Проблеми економіки, 2016. – №3. – С. 293-299.
6. Полунеев, Ю.В. Технологія економічного прориву: конкурентоспроможність країни та визначення стратегічних орієнтирів / Ю.В. Полунеев // Соціальні аспекти конкурентоспроможності національної економіки, 2008. – №9. – С. – С.29-41
7. Субботін С. О., Олійник А. О., Олійник О. О. Неітеративні, еволюційні та мультиагентні методи синтезу нечіткологічних і нейромережних моделей: Монографія / Під заг. ред. С. О. Субботіна. Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. – 375 с.
8. Вітлінський В. В. Штучний інтелект у системі прийняття управлінських рішень В. В. Вітлінський Нейро-нечіткі технології моделювання в економіці 2012, № 1. – с. 97-118.
9. Кацадзе Т. Л., Сулейманов В. Н., Баженов В. А. Применение аппарата генетических алгоритмов для принятия проектных решений по развитию электроэнергетических систем / Т. Л. Кацадзе, В. Н. Сулейманов, В. А. Баженов // Энергетика: экономика, технология, экология, 2013. – №2. – С. 58-66.
10. Eisuke Kita (2011), “Evolutionary Algorithms“, available at: https://bee22.com/resources/Evolutionary_Algorithms.pdf (Accessed 29 January 2018).
11. Haupt, Randy L. (2004), Practical genetic algorithms, 2nd ed, John Wiley & Sons, New Jersey, 261 p.
12. Калиніченко Ю. Стратегічний розвиток підприємства: теоретичні та практичні аспекти / Ю. Калиніченко // Галицький економічний вісник. –2010. – №4(29). – с.106-115.
13. Краус Н.М. Інституціоналізація інноваційної економіки: глобальні та національні тенденції дис.. докт екон наук 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки К. 2016. – 554 с

14. Козик В.В. Проблеми застосування моделей типу «хижак – жертва» в економічній практиці / В.В. Козик, Ю.І. Сидоров // Наука та інновації. – 2011. – № 1. – С. 5-15.

15. Маценко, А.М. Эколого-экономические принципы моделирования циклических колебаний в экономике [Текст] / А.М. Маценко // Вісник Сумського державного університету. – 2007. – №1. – С.103-110.

References.

1. Sofiiichuk, K. K. (2017), “Increasing the tourist attractiveness of Ukraine”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 63-66.

2. Petukhova, O.M. (2012), “The development of innovation activities of food industry (problems and prospects)”, Abstract of Doctor dissertation, economics and management (by economic activity). National University of Food Technologies of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

3. Pugachevska, K.Ye (2016), “Seervice sector in Ukraine: features and strategic development prospects ”, *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu*, vol. 18, pp. 52-55

4. Lepa, R.N., Shkarlet, S.N. (2013) *Refleksivnye processy v upravlenie v jekonomike: koncepcii, modeli, prikladnye aspekty* [Reflection processes in management in an economy: conceptions, models, applied aspects], APEKS, Doneck, Ukraine.

5. Ivanchenko, H. F., Dalayeen Bader Omar Ahmad. (2016), “Synergistic Coherence of Bifurcation Evolutionary Processes of Mergers and Acquisitions of Enterprises”, *Problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 293-299.

6. Polunjejev, Ju.V. (2008), “Technology of economic breach : competitiveness of country and determination of strategic reference-points”, *Social'ni aspekty konkurentospromozhnosti nacional'noi' ekonomiky*, vol. 9, pp. 29-41

7. Subbotin S. O., Olijnyk A. O., Olijnyk O. O. (2009), *Neiteratyvni, evoljucijni ta mul'tyagentni metody syntezy nehitkologichnyh i nejomereznyh modelej* [Neterativ, evolutionary and multyagente methods of synthesis of nethitkologickel and neuronets models], ZNTU, Zaporizhzhja, Ukraine.

8. Vitlinskyj, V.V. (2012), “Artificial intelligence is in the system of acceptance of administrative decisions”, *Nejro-nechitki tehnologii' modeljuvannja v ekonomici*, vol. 1, pp. 97-118.

9. Kacadze, T. L., Sulejmanov, V. N., Bazhenov, V. A. (2013), “Application of vehicle of genetic algorithms for the acceptance of project decisions on development of the electroenergy systems”, *Energetyka: ekonomika, tehnologii', ekologija*, vol. 2, pp. 58-66.

10. Eisuke Kita (2011), “Evolutionary Algorithms“, available at: https://bee22.com/resources/Evolutionary_Algorithms.pdf (Accessed 29 January 2018).

11. Haupt, Randy L. (2004), *Practical genetic algorithms*, 2nd ed, John Wiley & Sons, New Jersey, 261 p.

12. Kalynichenko, Ju. (2010), “ Strategic development of enterprise : theoretical and practical aspects”, *Galyc'kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 4, pp. 106-115.

13. Kraus, N. M. (2017), “Institutionalization innovative economy: global and national trends”, Abstract of Doctor dissertation, Economic Theory and History of Economic Thought. State Educational and Scientific Institution “Academy of Financial Management”, Kyiv, Ukraine.

14. Kozyk, V.V. (2011), “Problems of application of models as a "predator is a victim" in economic practice”, *Nauka ta innovacii'*, vol. 1, pp. 5-15.

15. Macenko, A.M. (2007), “Ecological-economic principles of design of cyclic vibrations are in an economy”, *Visnyk Sums'kogo derzhavnogo universytetu*, vol. 1, pp. 103-110.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2018 р.